

MÜZECİLİK VE BUZ MÜZESİ KAVRAMI¹

Serap TOY², Mustafa BULAT²³

ÖZET

Tek bir tanımı olmasa da müzeler tarih boyunca insanların biriktirmeye ve sergilemeye değer gördüğü eşyalarını eğitim, araştırma, dinlenme ve hoş vakit geçirme gibi amaçlarla sergiledikleri alanlar olarak bilinir. Müzelerin tarifi ve içeriği değiştikçe yeni kavramlar altında müzeler de ortaya çıkmıştır. Sergiledikleri materyal bakımından en ilgi çeken müzelerden biri de buz müzeleridir. Kuruluşları oldukça yeni olan bu müzelerin dünya üzerindeki az sayıdaki örneklerinden hareketle çalışma kapsamında buz müzelerinin genel özelliklerine değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Müzecilik, müze, buz müzesi

ABSTRACT

No single definition is attained to museums, but in general terms, museums are the spaces where people have exhibited their belongings throughout history, which are worth collecting and exhibiting for the purposes like education, research, relaxation and having a good time. As the description and content of museums change, they develop new concepts. One of the most attractive museums in terms of the materials they exhibit are ice museums. Based on the few and relatively new examples of these museums in the world their general characteristics are mentioned within the scope of the study.

Keywords: Museology, museum, ice-museum

Giriş

Müzeler kültürel mirasları barındıran, koruyan ve gelecek kuşaklara aktaran alanlardır (Christensen vd., 2016 s. 1; Bostancı 2019 s. 34). 1946 – 1947 yıllarında yapılan toplantılarla kurulan Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM-International Council of Museums) tarafından şimdiye kadar iki müze tanımı yapılmıştır ve üçüncü bir tanım gelişen teknolojinin de dikkate alınmasıyla yapılmak üzeredir. ICOM'un Viyana'daki 22'nci Genel Kurulunda 2007'de yaptığı güncel tanıma göre müzeler;

¹ Bu çalışma Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

² Atatürk Üniv. GSE Heykel Anasanat Dalı

³ Prof. Dr., Atatürk Üniv. GSF Heykel Bölümü

“Eğitim, araştırma ve eğlenme (vakit geçirme) amaçları için insanlığa ait somut ve somut olmayan mirasların kazanılması, korunması, araştırılması, tanıtılması ve sergilenmesine olanak sağlayan toplumun ve toplumsal gelişmenin hizmetine sunulmuş, kamuya (halka) açık, kar amacı gütmeyen, kalıcı (devamlılığı olan) kurumlardır” (ICOM, 2007).

ICOM’un ilk modern müze tanımından da hareketle müzelerin sanatsal, teknik, bilimsel, tarihi veya arkeolojik materyallerden oluşan koleksiyonları sergi salonlarında ve depolarında sergiledikleri halka açık mekanlar olarak tanımlamak mümkündür (Bostancı 2019). Yapılan bu tanımla beraber müzelerin yüklendikleri işlevlere göre sınıflandırmaları da yapılmıştır. Bu sınıflandırmalara dair yapılan ilk çalışmalardan biri Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumunun (UNESCO) 1958 tarihli Brezilya Bölgesel Semineri Grublamasıdır (UNESCO 1958). Buna göre müzeler ilgi alanlarına ve rollerine göre;

1. Sanat Müzeleri
2. Modern Sanat Müzeleri
3. Arkeoloji, Tarih ve Kültürel Miras Müzeleri
4. Etnografya ve Folklor Müzeleri
5. Doğa Tarihi Müzeleri
6. Bilim ve Teknoloji Müzeleri
7. Bölge Müzeleri
8. Uzmanlık Müzeleri
9. Üniversite Müzeleri – Uzmanlık Müzeleri olarak sınıflandırılmıştır (Karadeniz 2022).

MÜZE ve MÜZECİLİK KAVRAMLARI

Müzenin Tanımı

Tek ve değişmez bir tanımı olmasa da, müze kavramı; insanların saklamaya ve göstermeye değer doğal veya kültürel varlıkları ve sanat eserlerini depoladığı ve sergilediği alanlar olarak tanımlanabilmektedir (Bülbül 2016 s 682). Müzelere yüklenen yeni fonksiyonlar ve ilerinde sergilenen varlıklar müzelerin tanımını daha da genişletmektedir (Karadeniz ve zdemir 2018 s. 159). Köken olarak müze kavramı Yunancadan literatüre girmiş bir kelimedir. Yunan mitolojisinden kaynağını alan bu kavram mitolojik Zeus ve Mnemosyne’den (hafıza ve dil tanrıçası) doğan dokuz kız çocuğunun (Mousa) evi anlamına gelmektedir (ICOM, 2010 s. 56).

İnsanların eşyaya değer verme eğilimi onların korunması, saklanması ve biriktirilmesini sağlamıştır. Başta sadece bir alanda depolama faaliyeti olarak başlayan bu eylem zamanla sergilemeye dönüşmüş ve böylece müze ve müzeciliğin temelleri atılmıştır (Taştan 2022). Yontma Taş ağında mağara resimlerinin sergilenmesi ile başlayan süreç, Antik dönemlerde

günümüzde bilinen müze ve müzeciliğe benzer uygulamalara dönüşmüştür. Buna örnek olarak M.Ö. 4. YY'da kurulan ve Hint, Mezopotamya ve Helen uygarlıklarına ait yazıları barındıran İskenderiye Kütüphanesi ve Müzesi verilmektedir (Çınar 2009 s.5; Taştan 2022).

Yapılmış bazı tanımlarda müze;

“Kültürel değeri olan buluntulardan oluşmuş bir bütünü çeşitli vasıtalarla korumak, incelemek, değerlendirmek ve özellikle halkın estetik zevkinin yükselmesi ve eğitimi için teşhir etmek amacıyla, kamu çıkarları için idare edilen kuruluşlar”

olarak tanımlamıştır (Başaran 1988 s. 48). Bir diğer tanımda ise müzeler için;

“Geçmiş çağların, insanların sanatsal, tarihsel, bilimsel, kültürel kısaca uygarlık ürünlerini derleyen, koruyan ve bunlardan koleksiyonlar meydana getirerek depolayan ve sergileyen, halka açık resmi ya da özel sanat, bilim ve kültür kuruluşları”

denilmektedir (Uçankuş (2000, s. 971).

Günümüz müzelerinde aynı anda birden fazla olay tecrübe edilebilir, kültür ve zaman katmanı algılanabilir. Müzeler bu özellikleri nedeniyle değişimin ve yenilenmenin mekanlarıdır. Müzelerin tüm dünya genelinde yaygınlaşmasıyla beraber 1946 yılında profesyonel müze işletmeciliğinin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere Uluslararası Müzeler Konseyi (International Council of Museums; ICOM) kurulmuştur. Kuruluşundan sonraki süreçte ICOM müzelere ait ortak bir tanım ortaya koyma konusunda çalışmalar yapsa da ilk resmi müze tanımı üzerinde ancak 1974 yılında uzlaşmıştır (ICOM, 2007). Bu ilk tanıma göre müzeler,

“Kâr amacı gütmeyen, kalıcı, topluma ve toplumun gelişimine hizmet eden, halka açık, ‘soyut’ ve ‘somut’ insanlık mirasını ve çevresini eğitim, çalışma ve eğlenme amacı için edinen, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen kurum”

olarak nitelendirilmiştir (ICOM, 2007 madde 3.1).

ICOM'un son güncel ve geçerli müze tanımı kapsam ve içerik olarak uygun tanım olarak görülmektedir. ICOM tarafından 2022 yılı içerisinde yapılmış bu tanımına göre;

“Müze; somut ve somut olmayan mirası araştıran, bir araya getiren, koruyan, yorumlayan ve sergileyen, kâr amacı gütmeyen topluma hizmet eden kalıcı bir kurumdur. Halka açık, erişilebilir ve kapsayıcı yapılarıyla müzeler, çeşitliliği ve sürdürülebilirliği teşvik eder. Etik ve profesyonel bir anlayış ve toplulukların katılımıyla şekillenen iletişim ve işleyişleriyle, eğitim, keyif, düşünce ve bilgi paylaşımı içeren çeşitli deneyimler sunarlar” (ICOM 2022).

Müzelerin ve Müzeciliğin Gelişimi

Müzecilik (museology) teriminin ilk kez 18. yüzyılda ortaya çıktığını belirten ICOM (2010)'a göre; bu kavram müzelerle ilgili uygulamaları tanımlamak için uzun süredir

kullanılmaktadır. Güncel tanıma göre ise müze bilimi (müzecilik) müze yönetimiyle ilgili uygulamaların çerçevesini oluşturmaktadır (Zülfikar 2020 s. 6).

Müzeciliğin kökeninin Yakın Doğu'da Paleolitik Çağ kadar (M.Ö 100,000 ile 40.000) gittiği belirtilmektedir. Eski Mısır ve Mezopotamya'da değerli eşyaların sergilenmesi söz konusu olsa da sanat objelerinin sergilenmesi ilk kez Antik Yunan'da gerçekleşmiştir (Yücel 1999). Zülfikar'ın (2020 s. 7) Başaran'dan (1988) bildirdiğine göre Anadolu'da ise ilk müze kitapların yanında resim, heykel ve büstlerin sergilendiği Bergama'da bulunan Pergamon Kütüphanesi'dir. Ortaçağ Avrupası'nda "müzecilik", krallar, soylular ve din adamları arasında koleksiyonculuk olarak yaygınlaşmıştır (Yücel 1999). Rönesans Dönemi bugün bilinen müzelerin ve müzeciliğin ilk örneklerini oluştursa da burada korunan eserlerin halka gösterilmesi mümkün olmamış sadece koleksiyon meraklısı aristokratların ve burjuvazinin uğraşı olmuştur (İhtiyar 2011). 17 ve 18. yüzyılda müzeler topluma açılmıştır. 1793'te ilk defa Fransa'da ulusal bir müze (Louvre Müzesi) kurulmuştur (Öztürk 2018). 20. Yüzyılda müzecilik faaliyetleri kamusal ve kurumsal hale gelmiştir. 20. Yüzyıl sonrası dönemde ise müzeler toplumu kapsayıcı (sadece üst gelir grubunu ya da çoğunluğu değil düşük gelirlileri ve azınlıkları ve dezavantajlı grupları da çeken), dinamik ve değişken, demokrasiyi ve katılımcılığı önceleyen, özgürlüklere ve insan haklarına saygısı olan kamu yararı gözeten kuruluşlar haline gelmiştir (Karadeniz 2018). Günümüzde ise çağdaş müzeler olarak tanımlanan müzeler içerikleri, mimarileri, eserleri sunuş biçimleri, sunum yapılan mekânların farklılığı ve zenginliği ile büyük insan kitlelerini çeken popüler noktalara dönüşmüştür (İhtiyar 2011). Çeşitli form, içerik, sunum tekniği ve teknolojiyi kullanan ve devamlı değişen bu müzeler sergiledikleri eserlerin türü bakımından da çeşitlenmiştir. Günümüz müzeciliğinde artık koleksiyonculuğun önemi kalmamış bunun yerine evrensel değerlerden ortaya çıkan insan ihtiyaçlarını karşılama çabaları, ziyaretçi memnuniyeti ve yeni iletişim teknikleri ön plana çıkmıştır (Onur 2014).

1947'de ICOM'un kuruluşuyla müzeler için bugün de geçerli olan belirli etik kurallar oluşturulmuş ve müzelerin işlev çeşitliliği ve gelişimi için katkı sağlamıştır (ICOM 2017). ICOM'un belirlediği ve bu eserler müzeleri özelindeki bu çalışmanın kapsamında da ele alınabilecek müze etik kurallarından bazıları şu şekilde özetlenebilir (ICOM 2017).

"Müzeler, insanlığın doğal ve kültürel mirasını bilgi birikimi oluşturmak ve bu birikimi toplumun yararını ve gelişimini sağlamak için korur, yorumlar ve tanıtır. Bu mirasın değerlendirilmesi, anlaşılması ve yönetimi için fırsatlar sunar. Müze kaynakları, başka kamu hizmet ve yararları için fırsatlar sağlar. Müzeler aynı zamanda hizmet ettikleri topluluklar ile yasaların öngördüğü şekilde yakın iş birliği içinde ve profesyonel şekilde çalışır."

Bu temel ilkelere bağılı kalarak müzelerin; evrensel bakış açısıyla çeşitliliği ve güncelliği teşvik etmesi, toplumun her kesimine hitap ederek erişim imkanı sağlaması, başta eğitim ve iletişim olmak üzere toplumsal katkı sunması, yenilikçi, çağdaş, yaratıcı, fikir ve projelerin tartışıldığı platformlara dönüşmesi, ziyaretçilerinden devamlı geri dönüş alması, yeni keşif ve icatlara yol açması, yerellikten uzaklaşarak kültürlerarası etkileşime hizmet etmesi, felsefesiyle uyumlu mimari ve yapı formlarına ve kurgulara sahip olması gerekmektedir (Onur 2014, s16; Karadeniz 2017 s32). Sonuç olarak müzeler; toplumla içi içe olan ve iş birlikleri kurabilen, gelişime, yeniliklere ve herkese açık ve eşit erişim imkanı sunan kültür ve kültürel mirasla ilgili kamusal alanlardır (Bowe 2009 s54; Karadeniz 2018; Zülfikar 2020 s23).

Müzeler artık toplumun her bir bireyi için etkinlik alanlarına dönüşmüş ve sadece koleksiyon sergilerinin yer aldığı alanlardan öte, tecrübe yaşatan atölyelere, kütüphanelere, yeme – içme ve dinlenme bölümlerine, çocuklar için oyunla öğrenme alanlarına sahip çok fonksiyonlu yapılar haline gelmiştir.

Türkiye’de Müzeciliğin Gelişimi

Türkiye müzecilik tarihinde Osmanlı İlk Dönemi, Osman Hamdi Bey Dönemi, Cumhuriyet Dönemi ve 1960 Sonrası Dönem (Keleş 2003 s4-5) olmak üzere dört önemli dönemin yer aldığı belirtilmektedir. Osmanlı İlk Dönem müzeciliği Padişah Abdülmecit’in 1845’teki girişimleriyle ‘Eski Eserler Koleksiyonu’nu Aya İrini Kilisesi’ne nakletmesiyle başlamış daha sonra “Müze-i Hûmayun (İmparatorluk Müzesi)” adıyla Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk müzesi olarak 1869’da ziyarete açılmış ve Osman Hamdi Bey’in bu müzeye müdür olarak atanması ile de ikinci dönem olan Osman Hamdi Bey dönemi başlamıştır. Osman Hamdi Bey’in 1884’de hazırladığı “Asar-ı Atika Nizamnamesi” 1973 yılına kadar mevzuat olarak kullanılmış, müzecilik kamu kontrolüne alınmış ve eserler korunmuştur. Bu nedenle Osman Hamdi Bey Türk müzeciliğinin kurucusu olarak kabul edilmektedir (Başaran 1988; Yücel 1999). Cumhuriyet Dönemi Müzeciliği modern cumhuriyetle beraber sınırlı kaynaklar kullanılarak önemli gelişmeleri yaşatmıştır. Topkapı, Ayasofya, Ankara Etnografya, İstanbul Resim ve Heykel Müzelerinin açılması bu dönemdedir (Yücel 1999, Keleş 2003). Türkiye’nin çağdaş müzecilik ilkelerini benimsemesi UNESCO ve ICOM’a üyeliğiyle başlamıştır (İhtiyar 2011). Sonrasında ise özel müzeler de dahil sayı ve niteliği artan müzelerin fonksiyonları, fiziki ve kurumsal yapıları da değişmiştir.

BUZ MÜZESİ KAVRAMI

Müzeler somut ve somut olmayan kültürel miras öğelerinin korunarak gelecek nesillere aktarılmasında ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında en önemli işlevleri gören alanlardandır

(Kalaba 2021 s. 103). Bunun yanında, ilgi ve kültür turizminin son yıllarda hızlı yükselişle beraber müzeler, sadece nesnelere korunduğu ya da sergilendiği yerler olmaktan çıkmış yerel, bölgesel ve hatta ulusal seviyede ekonomilere destek verir hale gelmiştir (Hsieh, 2010; Kalaba 2021a). Müzeler, sosyal alanda da karmaşık toplumsal meselelerin katılımcı bir şekilde tartışıldığı paylaşılan ortamlar ve platformlar olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde müzelerin potansiyelleri kullanılarak ekonomik ve sosyal olarak yerel ve bölgesel gruplar arasındaki gelişmişlik farklarının azaltıldığı örnekler de mevcuttur. Tüm dünyada müze sayıları özellikle kültür turizminin gelişmesiyle belirgin şekilde artarak 1975'te 22.000 iken bugün 95.000'e ulaşmıştır (UNESCO 2023). Müzelerin bu yükselen trendi beraberinde daha fazla ziyaretçi çekme, ziyaretçilere daha fazla ve hoş vakit geçirtme amaçlı ilave etkinlik sağlama konularını da beraberinde getirmiştir. Bu amaçlara ulaşmak için müzeler son dönemlerde rekabet içine girmişler ve içerik ve fonksiyonel olarak farklılaşma yolunu seçmişlerdir (Tobelem,1997 s.337; Çetin ve Küçükkömürler, 2019 s.4; Sökmen vd. 2020 s290). Başta turizm amaçlı sivil girişimlerin ardından kamu otoritesinin, yerel yönetimler, üniversiteler ve belki de en baskın olarak özel sektörün dahil olduğu bu gelişim sürecinde çok farklı temalarda ve kategorilerde müzeler ortaya çıkmıştır. Gastronomiden oyuncağa, havacılıktan tarıma kadar çok farklı alanlarda içeriklere sahip olan bu müze tipleriyle ilgili Toronto Üniversitesi Kütüphanesi katalog tarama sayfasında toplam 64 kategoride bu tip özel müzelerin yer aldığı görülmektedir (Toronto Üniversitesi 2023). Bu farklı kategorideki müzelerden biri de buz müzeleridir.

Dünyada sınırlı sayıda bulunan ve sergiledikleri eserlerin yapı materyali, sergileme teknikleri, bina yapıları ve ziyaretçileri açısından farklılık gösteren buz müzelerinin özellikleri dünya örneklerinden yola çıkarak değerlendirildiğinde bu müzelerin dönemlik ya da yıl boyu aktif olarak ziyaretçi kabul ettikleri görülmektedir. Çeşitli temalarda buzdan eserler sergisi açtıkları farklı ülke ve kentlere yayılmış oldukları değerlendirilmiştir. Bu müzelerden bazıları Fairbanks Buz Müzesi, Aurora Buz Müzesi, Moskova Buz Heykel Müzesi, Harbin Uluslararası Kardan Heykel Sanat Sergisi, Seul Trick Eye Müzesi (Buz Müzesi Bölümü), Jeju Adası Buz Heykel Müzesi (Güney Kore), Magical Ice Kingdom (Büyülü Buz Krallığı) şeklindedir.

Bu müzelerin kuruluş yılları çok eski değildir. Hizmet verdikleri binalar ve alanlar çok büyük değildir. Kapalı ve açık mekanlarda sergi sunmaktadırlar. Buz müzelerinde yüksek teknoloji imkanlarından yararlanılmaktadır. Bina içi sıcaklıklar yıl boyu 0°C'nin altındadır. Sundukları etkinlik imkanları ile turizm hareketliliği sunabilmektedirler. Özel işletme olarak çalışanlar çoğunluktadır. Müzelerin eser içerikleri oldukça değişkendir.

Müzelerin yeni bir anlayışla çeşitlendiği günümüzde, buz (heykel) müzeleri çeşitli form ve içeriklere sahiptir. Buz diğer müzeler gibi insanları çekmek, gezdirmek, iyi vakit geçirmek için kurgulanmıştır. Eğlence mekanları ve merkezleri olarak tasarlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Başaran, C. (1988). Arkeolojiye Giriş I. *Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 13*, Erzurum, 152 s.
- Bostancı, M. (2019). Dijital Müzecilik ve İnteraktif İletişim: SFMOMA ve MORİ Dijital Sanat Müzesi Örneklemi. *UNIMUSEUM*, 2 (2), 34-39. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/unimuseum/issue/51304/665432>
- Bowe, S. J. (2009). *Intercultural dialogue and the British Museum "a museum for the world": Museums as places for intercultural dialogue selected practices from Europe*. Ed.: Bodo, S., Gibbs, K., Sani, M., MAP for ID Group, UK, pp:14-17.
- Bülbül H. (2016). Müze ile Eğitim Yoluyla Ortaokul Öğrencilerinde Kültürel Miras Bilinci Oluşturma. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 681-694. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/261499>
- Christensen, J. E., Knudsen, L. R., & Kollias, C. G. (2016). New Concept for Museum Storage Buildings – Evaluation of Building Performance Model for Simulation of Storage. *In 2016 International Conference on Architecture and Civil Engineering. International Conference on Architecture and Civil Engineering. Annual Proceedings*.
- Çetin, M. & Küçükkömürler, S. (2019). Destinasyon Çekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Müzeleri: Oleatrium Zeytin ve Zeytinyağı Tarihi Müzesi Örneği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 22(1):1-17. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvtfd/issue/46506/552368>
- Çınar, Y.K. (2009). *Müzecilik eğitiminde yeni eğilimler Türkiye'de müzecilik ve mesleki eğitim*. (Tez No. 240212) [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi-İstanbul] Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Hsieh, C. M. (2010). *Roles of Motivations, Past Experience, Perceptions of Service Quality, Value and Satisfaction in Museum Visitors' Loyalty*. (Tez No: 32010) [Doktora Tezi, Michigan State University-ABD]. Michigan State University Kütüphanesi.
- ICOM (2007). *224 Years of Defining the Museum*. https://icom.museum/wp-content/uploads/2020/12/2020_ICOM-Czech-Republic_224-years-of-defining-the-museum.pdf
- ICOM (2010). *Key concepts of Museology*. (Ed: A. Desvallées and F. Mairesse) Published by Armand Colin. https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/Museologie_Anglais_BD.pdf
- ICOM (2017). *ICOM Code of Ethics for Museums*. 21st General Assembly in Seoul, <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf>.
- ICOM (2022, 24 Ağustos). *ICOM approves a new museum definition*. [Blog mesajı]. <https://icom.museum/en/news/icom-approves-a-new-museum-definition/>
- İhtiyar, N.M. (2011). *Çağdaş Müzecilik ve Kent Müzeciliği Yeni Bir Program Önerisi*. (Tez No. 327303) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi-İstanbul] Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kalaba B. (2021). Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği Kapsamında Müzelerin Önemi. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3 (2). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2447371>
- Kalaba, B. (2021a). *Hizmet kalitesi ile yenilenme arasındaki ilişkinin incelenmesi: Hatay Arkeoloji Müzesi Örneği*. (Tez No: 693357) [Yüksek Lisans Tezi, İskenderun Teknik Üniversitesi-Hatay] Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Karadeniz C. (2017). *Müze ve Toplum: Müzeyle Topluma Ulaşmak*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 6(8):19-37.
- Karadeniz C. (2022). Müze ve İşlevleri Müze Türleri. Ankara Üniversitesi. *Açıkders materyalleri*.https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/124155/mod_resource/content/1/3.%20HAFTA.pdf
- Karadeniz, C. & Özdemir, E. (2018). “Hangi Müze? Müzecilikte Değişim ve Yenimüzebilim” *Millî Folklor*, (30) Sayı:120, s.158-169.
- Karadeniz, C. (2018). *Müze Kültür ve Toplum*. İmge Kitabevi, Ankara, 319 s.
- Keleş, V. 2003. *Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1-2): 1-16.
- Onur, B. (2014). Yeni Müzebilim: Demokratik toplumu yaratmak. *İmge Kitabevi Yayınları* Ankara.
- Öztürk Ö. (2018 24 Temmuz). Özhan Öztürk Makaleleri. *Louvre Müzesi* [Blog mesajı]. <https://ozhanozturk.com/2018/07/24/louvre-muzesi/>
- Sökmen, S., Yolal, M. & Özel, Ç. H. (2020). Does Museum Marketing Meet Postmodern Conditions?. *Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR)*, 8 (2), 288-313. DOI: 10.30519/ahtr.693400
- Taştan, S. (2022, 12 Ocak). *Müzeciliğin Kısa Tarihi ve Türk Müzeciliğinin Gelişimi*. [Blog mesajı]. <https://arkeopolis.com/muzeciligin-kisa-tarihi-ve-turk-muzeciliginin-gelisimi/>
- Tobolem J.M. (1997) The Marketing Approach in Museums, *Museum Management and Curatorship*, 16:4, 337-354, DOI: 10.1080/09647779700201604
- Toronto Üniversitesi (2023 3 Mart). Museum Studies. Types of museums and related subject headings Subject headings for specific types of museums. [Blog mesajı] <https://guides.library.utoronto.ca/c.php?g=250972&p=1677025>
- Uçankuş, H. T. (2000). Bir insan ve uygarlık bilimi arkeoloji. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- UNESCO (1958). UNESCO Regional Seminar on the Educational Role of Museums, Rio de Janeiro.,65pages. <https://www.scribd.com/document/465249791/1958-UNESCO-Regional-Seminar-on-the-Educational-Role-of-Museums-Rio-de-Janeiro#>
- UNESCO (2023 23 Mayıs). Museums. [Blog mesajı] <https://en.unesco.org/themes/museums>.
- Yücel, E. (1999). Türkiye’de Müzecilik. *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, 130 s.
- Zülfikar, A.B. (2020). *Değişen müze ve müzecilikte sergilemenin teknolojinin boyutunun incelenmesi: Bursa panorama müzesi örneği*. (Tez No. 621552) [Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi-Bursa] Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.